

VU Research Portal

Walls of Zion and Ruins of Jerusalem

Oosting, R.H.

2011

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Oosting, R. H. (2011). *Walls of Zion and Ruins of Jerusalem: A Corpus-Linguistic View on the Participant Zion/Jerusalem in Isaiah 40-55*. [PhD-Thesis – Research external, graduation internal, Vrije Universiteit Amsterdam].

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Nederlandse samenvatting

Muren van Sion en puinhopen van Jeruzalem:

Een corpuslinguïstische kijk op de figuur Sion/Jeruzalem in Jesaja 40-55

Het Oude Testament bestaat uit teksten die afkomstig zijn uit een andere tijd en cultuur dan de onze. Bovendien is de taal van het overgrote deel van deze teksten, het Bijbels Hebreeuws, een taal die niet meer actief gesproken wordt. Hierdoor hebben hedendaagse uitleggers van het Oude Testament geen directe toegang tot de wereld van deze teksten. In tegenstelling tot de eerste lezers hebben zij hulpmiddelen nodig om de teksten te duiden, zoals woordenboeken en culturele en historische achtergrondinformatie. Veel exegeten zijn geneigd om bij het interpreteren van gedeelten uit het Oude Testament terug te vallen op informatie die van buiten de tekst komt. Een interessante vraag is echter, of er ook signalen in de teksten zelf te vinden zijn die richting geven aan de uitleg van de oudtestamentische tekst. Die vraag wordt in deze studie onderzocht aan de hand van Jes 40-55. Het doel van dit onderzoek is om te kijken of het bestuderen van de signalen in de tekst van Jes 40-55 een bijdrage levert aan de interpretatie van deze hoofdstukken. Het uitgangspunt is dat informatie uit de oudtestamentische tekst zelf voorrang verdient boven informatie die van buiten het gedeelte komt.

De reden voor de tekstkeuze van Jes 40-55, is dat over het algemeen wordt aangenomen dat deze hoofdstukken een coherente tekst vormen, waarin sprake is van specifiek woordgebruik en waarin bepaalde thema's regelmatig terugkeren. Het valt dus te verwachten dat er verschillende soorten aanwijzingen in Jes 40-55 te vinden zijn die van belang zijn voor de uitleg van deze hoofdstukken. Naast morfologische, lexicale en syntactische gegevens, kan een uitlegger ook semantische verbindingen en literaire structuren in Jes 40-55 aantreffen. Veel onderzoekers van Jes 40-55 richten hun aandacht op de semantische verbindingen en literaire structuren in deze tekst. Het uitgangspunt van dit boek is echter dat de taalkundige regelmaat en de tekstsyntactische patronen in Jes 40-55 eerst onderzocht dienen te worden, voordat aandacht wordt besteed aan literaire patronen zoals semantische verbindingen en literaire structuren. Het doel van dit proefschrift is om na te gaan of de taalkundige verschijnselen in de tekst van Jes 40-55 een goede toegang bieden tot de inhoud van deze profetische tekst. De voornaamste onderzoeksvraag van deze studie luidt daarom als volgt: levert de taalkundige analyse van de tekst van Jes 40-55 een substantiële bijdrage aan de interpretatie van deze hoofdstukken? Om deze vraag te beantwoorden spitst het onderzoek zich toe op de rol van Sion/Jeruzalem in de compositie Jes 40-55. De rol van deze figuur wordt gebruikt als testcase

om het belang van een corpuslinguïstische benadering van Jes 40-55 aan te tonen. Als blijkt dat door recht te doen aan taalkundige signalen in de tekst van Jes 40-55, er een coherent beeld van de figuur Sion/Jeruzalem naar voren komt, dan wordt daarmee bevestigd dat het taalkundig analyseren van deze hoofdstukken binnen het corpus van de Hebreeuwse Bijbel van belang is voor het interpreteren van deze tekst.

Het onderzoek naar de rol van de figuur Sion/Jeruzalem in Jes 40-55 bestaat uit drie delen.

Hoofdstuk 1 is gewijd aan de methodologische overwegingen die aan deze studie ten grondslag liggen. In het eerste deel van hoofdstuk 1 ligt het accent op de methodologische route die gevolgd moet worden om recht te doen aan de verschillende signalen in de tekst van Jes 40-55. Aan het eind van dit deel wordt een route getekend die bestaat uit drie stappen:

1. syntactische waarnemingen
2. analyse van de betoogstructuur
3. Analyse van de personages in de tekst en hun onderlinge verhoudingen

Het tweede deel van hoofdstuk 1 besteedt aandacht aan het concept 'valentie'. Valentie is de mogelijkheid van een werkwoord (of een zelfstandig naamwoord enz.) om bepaalde combinaties aan te gaan met andere zinsdelen. Een dergelijke combinatie kan bestaan uit een predikaat met alleen een onderwerp, bijvoorbeeld: 'droefheid en gezucht zullen wegvluchten' (Jes 51.11), maar kan ook bestaan uit een predikaat met verschillende constituenten, bijvoorbeeld: 'in een stortvloed van toorn heb ik mijn aangezicht een ogenblik voor u verborgen' (Jes 54.8). Het concept 'valentie' blijkt een nuttig instrument te zijn voor het beschrijven van de syntactische structuur van enkelvoudige zinnen in Jes 40-55. Een belangrijke meerwaarde van het concept 'valentie' ten opzichte van de informatie in bestaande woordenboeken is dat verschillende taalkundige patronen in Jes 40-55 op een systematische manier in kaart gebracht kunnen worden.

Het laatste deel van hoofdstuk 1 legt verantwoording af over de verschillende beslissingen die ten grondslag liggen aan de twee appendices aan het eind van het boek, waarin alle syntactische patronen van nominale en verbale zinnen in Jes 40-55 te vinden. Deze beslissingen hebben niet alleen betrekking op de taalkundige verschijnselen in de tekst, zoals de verhouding tussen nominale en verbale zinnen en de aanwezigheid van ellipsen. Ze betreffen ook verschijnselen die ontstaan zijn door de overlevering van de tekst, zoals de aanwezigheid van alternatieve lezingen in de marge van de Masoretische Tekst en de indeling van de Hebreeuwse tekst op grond van de Masoretische accenten. Om de Hebreeuwse tekst van Jes 40-55 zoals die nu voor ons ligt systematisch te beschrijven, dient met deze beide verschijnselen rekening te worden. De lijst met valentiepatronen, die op grond van de

beslissingen in het laatste deel van hoofdstuk 1, is een belangrijk hulpmiddel bij de taalkundige analyses van passages uit Jes 40-55 in hoofdstuk 2.

Hoofdstuk 2 richt zich op de taalkundige analyse van de gedeelten in Jes 40-55 waarin verwijzingen naar de figuur Sion/Jeruzalem te vinden zijn. In het eerste deel van dit hoofdstuk wordt bepaald, welke passages in Jes 40-55 hiervoor in aanmerking komen. Op grond daarvan worden de volgende 12 passages geselecteerd: Jes 40.1-11; 41.21-29; 44.24-28; 45.9-13; 46.1-13; 48.1-11; 49.13-26; 50.1-3; 51.1-16; 51.17-23; 52.1-12; 54.1-17. In het vervolg van het hoofdstuk worden de genoemde gedeelten taalkundig geanalyseerd. De bespreking van de tekstgedeelten is opgebouwd volgens een vaste indeling. Na enkele inleidende opmerkingen en de presentatie van een hiërarchische structuur van het betreffende gedeelte, volgt de in hoofdstuk 1 aangegeven route van drie stappen: syntactische waarnemingen, analyse van de betoogstructuur en ten slotte wordt gekeken naar de rol van Sion/Jeruzalem en naar de verhouding tussen deze figuur en de andere personages in het gedeelte. Deze werkwijze levert een aantal belangrijke inzichten op over de manier waarop Sion/Jeruzalem in Jes 40-55 getekend wordt. Uit de taalkundige analyses van de genoemde passages komen de volgende inzichten als meest belangwekkend naar voren:

1. Aan het begin van het gedeelte Jes 40.1-11 wordt een anoniem publiek opgeroepen om tot het hart van Jeruzalem te spreken (vv. 1-2). Het is echter niet duidelijk of deze oproep om te troosten ook daadwerkelijk wordt uitgevoerd. In de eerste plaats onthult het gedeelte Jes 40.1-11 niet de precieze identiteit van degenen die hier worden aangesproken. In de tweede plaats blijkt uit Jes 51.19 en 54.17, dat Jeruzalem nog steeds van troost verstoken is aan het einde van Jes 40-55. De identiteit van het publiek dat in Jes 40.1-2 wordt aangesproken wordt pas onthuld in het gedeelte Jes 50.1-3. Op grond van de overeenkomsten tussen Jes 50.1-3 en 40.1-2 wordt duidelijk dat de kinderen van Jeruzalem aan begin van Jes 40-55 de opdracht krijgen om tot het hart van Jeruzalem te spreken. Uit het gedeelte Jes 51.17-23 blijkt echter dat de kinderen van Jeruzalem niet in staat zijn om hun moeder te troosten. Om die reden neemt Jhwh de taak van deze kinderen op zich om hun moeder te troosten. Hij belooft in Jes 54.11-12 aan het ongetrooste Jeruzalem dat zij met pracht herbouwd zal worden.
2. De syntactische analyse van Jes 44.28 maakt duidelijk dat dit vers niet vertelt dat de tempel gegrondvest zal worden, maar dat Jeruzalem gegrondvest zal worden *als* een tempel. Dat betekent dat het gedeelte Jes 44.24-28 niet verwijst naar de herbouw van de tempel in Jeruzalem, maar zinspeelt op de herbouw van Jeruzalem als een heilige stad. Deze uitleg

werpt ook licht op de oproep in Jes 52.11 aan hen die ‘de voorwerpen van Jhwh’ dragen. Vaak wordt aangenomen dat deze mensen de opdracht krijgen om het tempelgerei naar Jeruzalem te brengen. In het licht van het voorafgaande is het echter aannemelijker dat deze mensen worden opgeroepen om kostbaarheden naar Jeruzalem te vervoeren met het oog op herbouw van Jeruzalem als een heilige stad.

3. In Jes 41.27 ontvangt Sion/Jeruzalem twee beloften. Tegen Sion zegt Jhwh: “Zie, zie daar zijn ze” en tegen Jeruzalem: “Ik geef een vreugdebode”. Deze twee beloften vormen het beginpunt van twee gedachtelijnen die aanwezig zijn in Jes 40-55. De eerste gedachtelijn is verbonden met de eigennaam ‘Sion’ en concentreert zich op de terugkeer van de ballingen uit Babel en op de terugkeer van Jhwh. De tweede lijn is verbonden met de naam ‘Jeruzalem’ en concentreert zich op de herbouw van de stad Jeruzalem. Het gebruik van deze twee lijnen in Jes 40-55 maakt inzichtelijk waarom in Jes 52.7-10 zowel ‘de wachters van Sion’ als ‘de puinhopen van Jeruzalem’ genoemd worden. Veel uitleggers vatten deze beschrijving van Sion/Jeruzalem op als een dichterlijke vrijheid. Immers een stad die in puin ligt heeft geen muren waar wachters op kunnen staan. Op grond van de twee gedachtelijnen in Jes 40-55 die verbonden zijn met de namen ‘Sion’ en ‘Jeruzalem’ wordt echter duidelijk dat hier geen sprake is van een paradox, maar dat de term ‘wachters van Sion’ verwijst naar de uitkijkposten die uitzien naar de terugkeer van de ballingen uit Babel, terwijl de term ‘puinhopen van Jeruzalem’ verwijst naar de herbouw van de stad Jeruzalem.
4. Veel uitleggers gaan ervan uit dat de uitdrukking ‘jullie moeder’ in Jes 50.1 verwijst naar de onvruchtbare ‘Sion’ die in de voorafgaande passage Jes 49.13-26 verlangend uitziend naar de terugkeer van haar kinderen. Het feit dat Sion in v. 20 nadrukkelijk als onvruchtbaar wordt getypeerd doet echter vermoeden dat de uitdrukking ‘jullie moeder’ in Jes 50.1 niet naar Sion verwijst, maar naar Jeruzalem, van wie in Jes 51.18 wordt gezegd dat zij kinderen heeft gebaard en grootgebracht. De uiteenlopende typeringen van Sion als onvruchtbare en van Jeruzalem als moeder duiden erop dat Sion/Jeruzalem van twee zijden belicht wordt in Jes 40-55. Aan de ene kant wordt zij getekend als onvruchtbare vrouw, Sion, die wacht op de terugkomst van haar kinderen en haar echtgenoot Jhwh. Aan de andere kant wordt zij getekend als moeder Jeruzalem die door haar kinderen in de steek gelaten is en daarom van troost verstoken is. Dat de uiteenlopende beschrijvingen van ‘Sion’ en ‘Jeruzalem’ niet met elkaar in tegenspraak zijn, maar twee kanten van dezelfde medaille vormen blijkt uit het gedeelte Jes 54.1-17. De vrouwelijke figuur die in deze passage wordt aangesproken wordt in het

eerste deel getekend als een onvruchtbare en als weduwe. Aan deze vrouw wordt beloofd dat zij meer kinderen zal hebben dan een getrouwde vrouw en dat Jhwh zelf haar ten huwelijk zal nemen. In het tweede deel wordt dezelfde vrouw aangeduid als ‘ongetrooste’ en krijgt zij de belofte dat Jhwh haar met pracht zal herbouwen en dat haar kinderen ‘leerlingen van Jhwh’ zullen zijn.

5. Het gebruik van de aanduidingen ‘kinderen van Sion’ en ‘kinderen van Jeruzalem’ in Jes 40-55 wijst erop dat er in deze hoofdstukken onderscheid gemaakt wordt tussen twee groepen Israëlieten die verbonden zijn met Sion/Jeruzalem. Deze indruk wordt verstrekt door het feit dat de twee groepen op een verschillende manier getekend worden in Jes 40-55. Over de kinderen van Sion wordt gezegd dat zij ‘toesnellen’ (zie Jes 49.17). Over de kinderen van Jeruzalem wordt verteld dat zij ‘machteloos op de hoeken van de straten lagen’ (zie Jes 51.20). Er zijn verschillende signalen in Jes 40-55 die erop wijzen dat de aanduiding ‘kinderen van Sion’ staat voor de Israëlitische ballingen die vanuit Babel terugkeren naar Sion. Over de verblijfplaats van de kinderen van Jeruzalem is Jes 40-55 minder expliciet. De uitdrukking ‘smeltoven van ellende’ in Jes 48.10 doet vermoeden dat de aanduiding ‘kinderen van Jeruzalem’ verwijst naar de Israëlieten die naar Egypte gevlucht zijn na de verwoesting van Jeruzalem in 587 v. Chr. De uitdrukkingen ‘kinderen van Sion’ en ‘kinderen van Jeruzalem’ wijzen erop dat beide groepen zich verwant voelen met Sion/Jeruzalem.

De resultaten van hoofdstuk 2 laten zien dat de in hoofdstuk 1 voorgestelde stapsgewijze benadering van Jes 40-55 vruchtbaar is. De waarnemingen op het niveau van syntaxis en betoogstructuur geven richting aan de discussie op het niveau van de verhoudingen tussen personages in de tekst.

In hoofdstuk 3 wordt gekeken of op grond van de resultaten van deze taalkundige analyses een coherente visie op de figuur Sion/Jeruzalem in Jes 40-55 als geheel ontwikkeld kan worden. In dit laatste hoofdstuk staat de positie van Sion/Jeruzalem in de literaire compositie Jes 40-55 centraal. Dit laatste hoofdstuk bestaat uit drie delen.

In het eerste deel wordt gekeken naar de rol van de figuur Sion/Jeruzalem in Jes 40-55 als geheel. In dat kader worden eerst drie bestaande visies op Sion/Jeruzalem in Jes 40-55 besproken die vervolgens worden vergeleken met de resultaten van de taalkundige analyses in hoofdstuk 2. De opvattingen die de revue passeren zijn de semantische benadering van R. Abma, de literaire benadering van A. Laato en de theologische benadering van U. Berges. Een gemeenschappelijk kenmerk van deze drie benaderingen is dat ze – in tegenstelling tot de hierboven geschetste aanpak – geen van

drieën de taalkundige signalen in de tekst als expliciet uitgangspunt nemen. Deze vergelijking laat zien dat Abma zich bij haar uitleg van Jes 40-55 sterker laat sturen door haar semantische denkkader, dan door de signalen in de tekst. Haar visie op Sion/Jeruzalem in Jes 40-55 is daardoor gekleurd door haar semantische vooronderstellingen. Een soortgelijk bezwaar gaat op voor de literaire benadering van Laato. Laato ontwikkelt een visie op Sion/Jeruzalem in Jes 40-55 die past binnen zijn literaire structuur van deze hoofdstukken, maar die niet volledig recht doet aan de signalen in de tekst. De theologische benadering van Berges blijkt het beste aan te sluiten bij de resultaten uit hoofdstuk 2. Ondanks het feit dat Berges zijn vertrekpunt neemt in de Sionstheologie, heeft hij oog voor de signalen die in de tekst van Jes 40-55 aanwezig zijn.

Op basis van de resultaten van de taalkundige analyses uit het vorige hoofdstuk wordt vervolgens een corpuslinguïstische visie op de figuur Sion/Jeruzalem in Jes 40-55 geformuleerd. Uitgangspunt bij het ontwikkelen van deze visie is het vermoeden uit hoofdstuk 2 dat de beschrijvingen van onvruchtbare vrouw 'Sion' en moeder 'Jeruzalem' twee kanten van dezelfde medaille zijn die verbonden zijn met twee verschillende groepen Israëlieten. De naam 'Sion' is verbonden met de terugkeer van de ballingen uit Babel. De aanduiding 'kinderen van Sion' staat dan ook voor de Israëlieten die terugkeren uit de Babylonische ballingschap. De naam 'Jeruzalem' is verbonden met de herbouw van de stad Jeruzalem. De aanduiding 'kinderen van Jeruzalem' verwijst naar de Israëlieten die naar Egypte gevlucht zijn na de verwoesting van de stad Jeruzalem in 587 voor Christus. Deze opvatting blijkt ook houdbaar als het geheel van Jes 40-55 in ogenschouw wordt genomen. De conclusie dat er op grond van de taalkundige analyses een coherent beeld van Sion/Jeruzalem uit de tekst van Jes 40-55 naar voren komt bevestigt dat een taalkundige benadering van Jes 40-55 leidt tot een beter begrip van deze tekst. Deze uitkomst pleit ervoor om de in deze studie ontworpen route ook toe te passen op andere poëtische en profetische teksten in het Oude Testament.

Het tweede deel van hoofdstuk 3 richt zich op de positie van Sion/Jeruzalem in de literaire compositie Jes 40-55. Hierin wordt een voorstel geformuleerd voor de betoogstructuur van Jes 40-55 waarbij in het bijzonder gelet wordt op de plaats die Sion/Jeruzalem daarin inneemt. Om te laten zien dat de ontwikkelde visie op Sion/Jeruzalem van toepassing is op heel Jes 40-55 wordt aan het einde gekeken of de stelling van S. Paganini dat Sion/Jeruzalem sprekend wordt opgevoerd aan het begin van Jes 55.1-13, houdbaar is. Een zorgvuldige analyse van de signalen in Jes 55.1-13 laat zien, dat Paganini belangrijke informatie over het hoofd ziet. Zij heeft vooral oog voor morfologische en lexicale parallellen, maar gaat voorbij aan syntactische en tekstsyntactische aanwijzingen in de tekst. Als een uitlegger recht wil doen aan de verschillende signalen in deze tekst, is er geen reden

om de bewering van Paganini dat Sion/Jeruzalem aan het woord is in Jes 55.1 te onderschrijven.

Het laatste deel van hoofdstuk 3 gaat na welke overeenkomsten en verschillen er zijn tussen de beschrijving van Sion/Jeruzalem in Jes 40-55 en de beschrijvingen van Sion/Jeruzalem in de andere delen van het boek Jesaja en in de rest van het Oude Testament. De eerste uitkomst van deze vergelijking is dat het tweezijdig portret van de onvruchtbare Sion en moeder Jeruzalem in Jes 40-55 geen parallellen heeft in andere oudtestamentische boeken. Dat duidt erop dat er achter het tweezijdige portret van Sion/Jeruzalem in Jes 40-55 een duidelijke theologische visie schuilgaat. Er zijn twee redenen te bedenken waarom de schrijver van Jes 40-55 gebruik maakte van dit tweezijdige portret. In de eerste plaats biedt het onderscheid tussen de aanduidingen 'Sion' en 'Jeruzalem' de mogelijkheid om twee thema's voor het voetlicht te brengen, namelijk: de terugkeer van de ballingen naar Sion en de herbouw van de stad Jeruzalem. In de tweede plaats biedt dit onderscheid de mogelijkheid om twee groepen Israëlieten te kenmerken, te weten: de kinderen van Sion (de ballingen in Babel) en de kinderen van Jeruzalem (de uitgewekenen naar Egypte). Beide groepen worden in Jes 40-55 uitgenodigd om terug te keren naar Sion/Jeruzalem en om deel uit te maken van Gods doorgaande geschiedenis met deze stad.

De tweede uitkomst van deze vergelijking is dat er een opvallende overeenkomst bestaat tussen het tweezijdige portret van Sion/Jeruzalem in Jes 40-55 en in Jes 66. Ook in Jes 66 wordt Sion/Jeruzalem op twee verschillende manieren getypeerd, maar de rolverdeling is hier anders. Sion wordt in dit hoofdstuk niet langer getekend als een onvruchtbare vrouw, maar als een vrouw die kinderen baart (vv. 7-9). En Jeruzalem wordt niet langer geschilderd als moeder, maar als een voedster die de kinderen van Sion de borst geeft (vv. 10-13). Het verschil tussen de manier waarop Sion/Jeruzalem getypeerd wordt in Jes 66 en de manier waarop zij getypeerd wordt in Jes 40-55 maakt duidelijk dat de rol van Sion/Jeruzalem verschuift binnen het boek Jesaja. Om deze verschuivingen te verklaren is het van belang de in deze studie voorgestelde benadering toe te passen op het hele boek Jesaja. Op die manier is het mogelijk om na te gaan welke ontwikkelingen de figuur Sion/Jeruzalem doormaakt binnen het boek Jesaja.